

УДК 374.7: 070(477)''1920/1950''

Мартіросян О. І., Ларіна О. О., Видрич Н. М.

ІДЕЇ ПОЛІТЕХНІЗМУ, КОЛЕКТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ ТА У ПРАЦЯХ ГРОМАДСЬКИХ І ПАРТІЙНИХ ДІЯЧІВ ПЕРІОДУ 1920-х – 50-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті автори акцентують увагу на ствердженні колективної педагогіки та вихованні радянської людини в період 1920-х – 1950-х років ХХ століття. На основі історичних і педагогічних джерел, авторами було доведено, що радянська школа, в даний хронологічний період, не враховувала етнонаціональні чинники, а тільки враховувала комуністичну ідеологію і класові цінності. Освітньо-виховна система України і процес освіти дорослих були "політизовані" і готували для всіх галузей промисловості і виробництва кваліфіковану силу.

Ключові слова: колективна педагогіка, освіта дорослих, професійна діяльність, радянська педагогіка, кваліфіковані кадри.

В історії нашої української держави періоду 20-х – 50-х рр. ХХ ст. визначався як період ствердження ідей комуністичного виховання та партійної ідеології, ствердження колективної педагогіки та виховання радянського світогляду у "нової" людини. Для української держави це був трагічний період, тому що офіційно проголошена радянським урядом "українізація" перетворилася, в політичній сфері, в "націонал-комунізм", а в педагогічній сфері – утворенням національної школи, де разом із прищепленням класових цінностей і комуністичної ідеології вилучався етнонаціональний культурний складник, повага і любов до України, до своєї мови і історії.

Найвпливовішими виховними інституціями того часу визначалися комуністична партія, комсомол, піонерія, профспілки, школа, професійні училища, інститут.

Педагогіка як конкретна наукова дисципліна і впливовий виховний засіб продовжувала основну ідеологічну тенденцію даного хронологічного періоду – це ліквідація неписьменності серед народу, підвищення загальноосвітнього рівня молоді, робітничого класу і дорослого населення, підготовки більшої кількості кваліфікованих кадрів для народного і промислового господарства [7, с. 112].

Серед офіційних документів, що на перших етапах визначили шляхи розвитку нової школи в Українській РСР були: Проект положення "Про єдину трудову школу УРСР" (1919 р.); "Про політичну пропаганду і культурно-освітню роботу на селі" (1919 р.); Декларація Наркомосу освіти УРСР "Про соціальне виховання дітей віком від 8 до 15 років" (20.07.2020 р.); Декрет РНК УРСР "Про організацію робітничих факультетів" (7 березня 1921 р.); Закон "Про народну освіту в УРСР (1 листопада 1922 р.); Постанова Політбюро ЦК КП(б)У "Про запровадження загального

обов'язкового навчання (1924 р.); Постанова Політбюро ЦК КП(б)У “Про стан народної освіти в Україні” (1927 р.); Постанова ЦВК і РНК СРСР “Про встановлення єдиної системи індустріально-технічної освіти” (17 вересня 1929 р.). У 1920 р. урядом радянської України було прийнято декрет “Про навчальну професійно-технічну повинність”, в якому всі робітники віком від 18 до 40 років підлягали залученню до професійного навчання; проводилася ліквідація неписьменності серед дорослої молоді. Період 20-х – 50-х рр. ХХ ст. характеризується збільшенням мережі навчальних закладів для молоді і дорослих, а саме створенням: шкіл лікнепу, шкіл робітничої і селянської молоді, школи робочих підлітків, школи трудових резервів, гуртків політосвіти і самоосвіти, створення робітничих і селянських університетів, вечірніх класів, створення ремісничих і професійних училищ, створення інститутів професійної освіти та соціального виховання. Все це було обумовлено новою ідеологією і політизацією, уніфікацією освітніх програм, підручників, посібників, формою підготовки, перепідготовки та удосконалення професійної підготовки дорослого населення для праці на виробництві та для отримання робітничої професії. Враховуючи політичні амбіції новоствореного СРСР (1922), треба зауважити, що це було початком сталінського адміністративного тиску на освітньо-виховну систему України, яка і так була “...політизована” запровадженням єдиної радянської системи виховання дітей і молоді” [17, с. 126].

В цей період працюють видатні педагоги, теоретики, дослідники, громадські і політичні діячі, діяльність яких була тісно пов'язана зі становленням системи народної освіти і освіти дорослих у першій половині ХХ ст., ними були: С. Ананьїн, М. Авдієнко, Х. Алчевська, В. Арнаутов, П. Булонський, Г. Ващенко, О. Залужний, М. Галущинський, В. Затонський, М. Зотін, А. Зільберштейн, Т. Лубенець, Н. Крупська, М. Калінін, С. Сірополко, М. Скрипник, І. Тешенко, С. Русова, Я. Ряппо, А. Болтунов, О. Бубнов, С. Бухало, М. Грищенко, Є. Мединський, В. Перетц, С. Шацький, О. Шумський, С. Литвинов, О. Музиченко, А. Макаренко, Я. Чепіга, В. Ястржембський, В. Марков, Г. Гринько, Я. Чепіга.

Внаслідок подій громадянської війни (1914–1918 рр.) і жовтневого перевороту не вистачало професійних і робітничих кадрів на заводах і фабриках, не вистачало інтернатів та притулків для дітей-сиріт. Тому з надзвичайною гостротою постало питання підготувати вчителів і вихователів, кваліфіковану робочу силу для різних галузей виробництва і промисловості. Для цього створювались і діяли для дорослого населення і малописьменних гуртки політосвіти, вечірні класи, учительські курси, селянські будинки агітпункти, народні будинки, хати-читальні, народні університети. Загальнодоступний недільний університет був різновидом робітничих університетів, як одна з форм масової культурно-політичної роботи серед дорослого населення [19, с. 152].

В надзвичайно складних і політичних і соціально-економічних умовах стверджувалась і діяла система народної освіти України, яка складалась з

2-х основних складових частин:

- 1) соціального виховання дітей від 8 до 15 років;
- 2) професійної освіти для молоді, яка намагалася отримати освіту і диплом кваліфікованого робітника з певної професії.

На період 1923 р. у республіці мешкало 80 % українців і 20 % представників інших національностей. Як свідчать архівні дані, на 1923 р. в українських селах діяло 665 селянських будинків, 2490 хат-читалень, 87 бібліотек. В 1924 р. в республіці налічувалось: 14 інститутів і 72 педагогічних технікумів, а в 1925 р. існувало 17 робітфаків і 217 шкіл робітничої молоді. Але вже на 1927 р., за рахунок швидкого будівництва, існувало 3595 селянських будинків і 7114 хат-читалень [17, с. 128].

Партійний і громадський діяч М. О. Авдієнко, схвалюючи політику партії щодо підтримки розвитку освіти і навчання дорослих та зростання професійних освітніх установ, наголошував, що саме ліквідація неписьменності серед дорослої молоді, яка працює, має стати найголовнішим питанням культурної революції в УРСР. Громадський діяч і педагог Н. К. Крупська підтримувала освітню ідею поєднання навчання з продуктивною працею і політичною освітою, яка б давала молоді основи знань, нові фахові професії, виховувала комуністичний світогляд.

А. В. Луначарський розглядав освіту дорослих як обов'язкову в контексті комуністичного виховання молоді. Він брав активну участь у кампанії боротьби з неписьменністю серед населення шляхом організації мережі шкіл, народних університетів, вечірніх класів, курсів політосвіти, які відповідали вимогам загальноосвітнього безкоштовного навчання.

Цікавими, на наш погляд, є наукові доробки дослідника М. С. Грищенка, який освіту дорослих розглядав з позиції трудового та політехнічного навчання і визначав державні заходи щодо виробничого спрямування навчання дорослих. Разом з тим, М. С. Грищенко приділяв увагу особливостям будівництва трудової школи, яка формувала робітничу зміну, давала нові професії. Тому, в курс навчальних лекцій позашкільних закладів освіти для дорослих, він пропонував вводити такі предмети, як: політична економія, географія, суспільні рухи, Конституція СРСР.

Громадський діяч і педагог Я. Ряппо вважав, що система освіти не може бути відмежована від усієї справи комуністичного будівництва: "... немає культурно-освітніх закладів, немає науки, немає мистецтва, що було б відокремлене від суспільства, від певного господарського і соціального ладу..." [15, с. 62]. Тобто, Я. Ряппо наголошував, що системний підхід навчання передбачає наявність комплексного і колективного підходу до комуністичного виховання молоді і трудящих того часу.

За сприянням партійного діяча В. П. Затонського, школи були розмежовані для письменних і малописьменних. Саме він був автором постанови "Про залишкову ліквідацію неграмотності і про заходи по ліквідації малограмотності серед дорослого населення УРСР" (1931 р.), яка була конче необхідною і вчасною на той час.

Громадський і партійний діяч Г. Ф. Гринько розглядав освіту дорослих як фахову орієнтацію дорослої людини у придбанні професії, підкреслював значення освіти і навчання дорослих як фактор ліквідації неписьменності, бачив в освіті дорослих форму неперервного навчання молоді і громадсько-педагогічний напрямок для забезпечення професійно-культурного розвитку дорослої особистості.

Педагог і громадський діяч Я. П. Чепіга наголошував на важливості освіти і навчанні дорослих, яка є самостійною освітньою функцією у формуванні національних інтересів дорослої працюючої молоді.

Педагог А. С. Макаренко бачив позитивну роль комуністичної моралі і колективу, який формує і зберігає людину. Ці моральні якості – виховання світоглядної позиції у молоді в дусі комуністичної моралі він вважав основними для майбутнього навчання дорослих.

Проблемам самоосвіти дорослих приділяв увагу педагог С. Ф. Черкасенко. Про це він, неодноразово, піднімав питання на сторінках вітчизняних педагогічних видань. Проблемі навчання дорослих ним присвячено працю: “Короткий курс правопису з додатком самостійного писання”, який вийшов у 1922 р. в Україні. В цій праці він робить наголос на самоосвіту дорослої людини, її підготовку до професійної діяльності, до формування класової свідомості та культурно-освітньої позиції.

На думку партійного і громадського діяча М. О. Скрипника, розвиток освіти дорослих в Україні в 1920–1930-х рр. ХХ ст. був не тільки суспільним явищем, а й періодом відкритої, теоретичної боротьби української національної інтелігенції і опозиційних рухів, які ще з 1918 р. мали за мету впровадити теоретичні постанови і конституційні положення національної системи освіти в реальне життя. Питаннями освіти дорослих і виробничого навчання займався дослідник А. Зільберштейн. Вчений активно працював над вдосконаленням навчальних програм для підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах. У своїй праці “Основні завдання вищої школи на сучасному етапі” він наголошував на необхідності покращення позиції трудової школи, виховання пролетарської ідеології та марксистсько-ленінських поглядів у молодого покоління [17, с. 131].

Дослідник М. Рубакін проблему освіти дорослих конкретизував у книзі “Практика самоосвіти”. Він акцентував, що освіта дорослих є всеохоплюючою і різнобічною як саме життя. М. Рубакін сформулював ідею неперервної освіти і надав їй теоретичне обґрунтування. Наукові праці М. Рубакіна лягли в основу майбутньої концепції освіти дорослих.

Науково-педагогічні ідеї педагога і дослідника С. А. Литвинова були спрямовані на прищеплення учням і студентам любові і поваги до комуністичного виховання, ідеології, моралі, він критикує буржуазну педагогіку, її принципи, є співавтором відомого підручника за загальною редакцією С. Чавдарова “Педагогіка”, що побачив світ у 1940 р. Це був перший україномовний підручник з педагогіки, яким упродовж 20 років користувалися викладачі, вчителі, студенти вищих і середніх навчальних

закладів. Підручник готував підростаюче покоління до життя, а майбутніх вчителів і вихователів до педагогічної і виховної роботи з молоддю.

Висновок. Процес навчання і розвитку освіти дорослих в 1920-х – 1950-х рр. ХХ ст. як один із напрямків загальної педагогіки, лежав в основі широкого сектора наукових пошуків радянських педагогів того часу, що об'єднувалися під парадигмою марксистсько-ленінських поглядів і впливали на створення національної системи освіти України. Це був період тріумфального будівництва сталінського соціалізму, підвищення ролі і значення виробничих кваліфікацій, створення народних університетів, формування мережі вечірніх шкіл для дорослих та шкіл робітничої і селянської молоді, реальних та професійних училищ.

Пріоритетними завданнями мережі навчальних закладів для дорослих в 20-х – 50-х рр. ХХ століття було підвищення загальнокультурного рівня робітників, майстрів, слухачів, оволодіння певними знаннями і певними професійними навичками, що в свою чергу, сприяли підвищенню у працюючої молоді рівня виробничої кваліфікації і загальної культури, ознайомлення з основами організації виробництва. Трудова молодь знайомилась з професійною діяльністю на виробництвах, в сільських господарствах, фермах, фабриках.

Використана література:

1. *Авдієнко М.О.* Народна освіта на Україні у 1927-1928 рр. / М. О. Авдієнко // Радянська освіта, 1928. – № 10. – С. 15-21.
2. *Ананьїн С. А.* Трудове навчання. Його минуле і сучасне / С.А. Ананьїн. – Київ, 1924. – 148 с.
3. *Бондар А. Д.* Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917–1967 рр.) / А. Д. Бондар. – К.: Київський університет, 1968. – 227 с.
4. *Вовк Л. П.* Історія освіти дорослих в Україні: нариси / Л. П. Вовк. Київський держ. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. – Київ : УДПУ, 1994. – 225 с.
5. *Гринько Г.* Бойові завдання позашкільної освіти / Г. Гринько // Вісник Н.К.О. УРСР. – Х., 1920. – № 1. – С. 4-6.
6. *Грищенко М. С.* Нариси з історії школи в Українській РСР (1917–1965 рр.). – Київ : “Радянська школа”, 1965. – 260 с. – С. 79-82.
7. *Дем'яненко Н. М.* Загальна педагогічна підготовка вчителя в історії вищої школи (1917–1933 рр.) : дис. ... канд. пед. наук (31.00.04). – Київ, 1991. – 342 с.
8. *Залужний О. С.* Сільська трудова школа. Теорія і практика / О. С. Залужний // Комуністична освіта. – 1926. – № 28. – С. 4-7.
9. *Затонський В. П.* Більше уваги комуністичному вихованню дітей / В. П. Затонський // Комуністична освіта. – 1935. – № 45. – С. 6-10.
10. *Лікарчук І. Л.* Проблеми підготовки робітничих кадрів в Україні: 1920–1929 рр. – Київ : Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1996. – 2065 с. – С. 118-121.
11. *Лобунец В. Е.* Формирование кадров рабочего класса Украины (1921–1933 гг.). – Х. : Высшая школа, 1974. – 158 с.
12. *Луначарский А. В.* Роль рабочих факультетов. – 1925. – С. 18-22.
13. *Литвинов С. А.* Мета і завдання комуністичного виховання підростаючого покоління / С. А. Литвинов. – Київ, 1958.
14. *Нікітчина С. О.* Становлення і розвиток системи професійно-педагогічної підготовки вчителів в Україні (1917–1991 рр.) : [многографія] / С. О. Нікітчина, 1996. – 194 с.
15. *Майборода В. К.* Особливості розвитку системи вищої педагогічної освіти УРСР (1917–1941 рр.) / В. К. Майборода // Український історичний журнал. – 1992. – № 11. – С. 61-62.

16. *Мартіросян О. І.* Розвиток освіти дорослих в Україні у 20-х – 1950-х рр. XX ст. : навчально-методичні рекомендації. – Київ : Едельвейс, 2012. – 84 с.
17. *Мартіросян О. І.* Освіта дорослих в Україні: етапи становлення та розвитку (1920-1955 рр.); / О. І. Мартіросян // Наукові записки : [збірник наукових статей]. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. № 74. Серія “Педагогічні та історичні науки”. – С. 124-131.
18. *Ряппо Я. П.* Народна освіта на Україні за десять років революції / Я. П. Ряппо. – Київ : Держ. вид-во України, 1927. – 126 с.
19. *Сігаєва Л. Є.* Становлення і розвиток системи підвищення кваліфікації вчителів в Україні (20-30-ті рр. XX ст.) : [многографія] / за ред. Н. Г. Ничкало. – Київ : ПП “Липень”, 2000. – 236 с.
20. *Черкашин Л. В.* Загальне навчання в Українській РСР: 1917–1957 рр. / Л. В. Черкашин. – Київ : Радянська школа, 1958. – 74 с.
21. *Шпортенко А. И.* Развитие образования взрослых в СССР (1917–1967 гг.) / А. И. Шпоренко. – Москва : Просвещение, 1973. – 413 с.
22. *Шумський О. Я.* На третьому фронті (До учительського з'їзду) / О. Я. Шумський // Шлях освіти. – 1924. – № 11-12.
23. *Ясницький Г. У.* Розвиток народної освіти на Україні (1921–1932 рр.). – Київ : вид-во КДУ, 1965. – 256 с.

References:

1. *Avdiienko M. O.* Narodna osvita na Ukraini u 1927-1928 rr. / M. O. Avdiienko // Radianska osvita, 1928. – № 10. – S. 15-21.
2. *Ananin S. A.* Trudove navchannia. Yoho mynule i suchasne / S. A. Ananin. – Kyiv, 1924. – 148 s.
3. *Bondar A. D.* Rozvytok suspilnoho vykhovannia v Ukrainskii RSR (1917–1967 rr.) / A. D. Bondar. – K.: Kyivskiy universytet, 1968. – 227 s.
4. *Vovk L. P.* Istoriia osvity doroslykh v Ukraini: narysy / L. P. Vovk. Kyivskiy derzh. ped. un-t im. M. Drahomanova. – Kyiv : UDPU, 1994. – 225 s.
5. *Hrynko H.* Boiovi zavdannia pozashkilnoi osvity / H. Hrynko // Visnyk N.K.O. URSR. – Kharkiv, 1920. – № 1. – S. 4-6.
6. *Hryshchenko M. S.* Narysy z istorii shkoly v Ukrainskii RSR (1917–1965 rr.). – Kyiv : “Radianska shkola”, 1965. – 260 s.
7. *Demianenko N. M.* Zahalna pedahohichna pidhotovka vchytelia v istorii vyshchoi shkoly (1917–1933 rr.) : dys. ... kand. ped. nauk (31.00.04). – Kyiv, 1991. – 342 s.
8. *Zaluzhnyi O. S.* Silska trudova shkola. Teoriia i praktyka / O. S. Zaluzhnyi // Komunistychna osvita. – 1926. – № 28. – S. 4-7.
9. *Zatonskyi V. P.* Bilshе uvahy komunistychnomu vykhovanniu ditei / V. P. Zatonskyi // Komunistychna osvita. – 1935. – № 45. – S. 6-10.
10. *Likarchuk I. L.* Problemy pidhotovky robitnychykh kadriv v Ukraini: 1920–1929 rr. – Kyiv : Instytut pedahohiky i psykholohii profesiinoi osvity APN Ukrainy, 1996. – 2065 s.
11. *Lobunets V. Ye.* Formirovanie kadrov rabocheho klass Ukrainy (1921–1933 gg.). – Kharkiv : Vysshaya shkola, 1974. – 158 s.
12. *Lunacharskiy A V.* Rol rabochikh fakultetov. – 1925. – S. 18-22.
13. *Lytvynov S. A.* Meta i zavdannia komunistychnoho vykhovannia pidrostaiuchoho pokolinnia / S. A. Lytvynov. – Kyiv, 1958.
14. *Nikitchyna S. O.* Stanovlennia i rozvytok systemy profesiino-pedahohichnoi pidhotovky vchyteliv v Ukraini (1917–1991 rr.) : [mnohrafii] / S. O. Nikitchyna, 1996. – 194 s.
15. *Maiboroda V. K.* Osoblyvosti rozvytku systemy vyshchoi pedahohichnoi osvity URSR (1917–1941 rr.) / V. K. Maiboroda // Ukrainskiy istorychnyi zhurnal. – 1992. – № 11. – S. 61-62.
16. *Martirosian O. I.* Rozvytok osvity doroslykh v Ukraini u 20-kh – 1950-kh rr. KhKh st. : navchalno-metodychni rekomendatsii. – Kyiv : Edelweis, 2012. – 84 s.
17. *Martirosian O. I.* Osvita doroslykh v Ukraini: etapy stanovlennia ta rozvytku (1920–1955 rr.); / O. I. Martirosian // Naukovi zapysky : [zbirnyk naukovykh statei]. – Kyiv : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2008. – Vyp. № 74. Seriiia “Pedahohichni ta istorychni nauky”. – S. 124-131.
18. *Riappo Ya. P.* Narodna osvita na Ukraini za desiat rokiv revoliutsii / Ya. P. Riappo. – Kyiv : Derzh. vyd-vo Ukrainy, 1927. – 126 s.
19. *Sihaieva L. Ye.* Stanovlennia i rozvytok systemy pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv v Ukraini (20-30-ti rr. KhKh st.) : [mnohrafii] / za red. N. H. Nychkalo. – Kyiv : PP “Lypen”, 2000. – 236 s.

20. *Cherkashyn L. V. Zahalne navchannia v Ukrainskii RSR: 1917–1957 rr. / L. V. Cherkashyn. – Kyiv : Radianska shkola, 1958. – 74 s.*
21. *Shportenko A. I. Razvitie obrazovaniya vzroslykh v SSSR (1917–1967 rr.) / A. I. Shporenko. – Moskva : Prosveshchenie, 1973. – 413 s.*
22. *Shumskiy O. Ya. Na tretomu fronti (Do uchytelskoho zizdu) / O. Ya. Shumskiy // Shliakh osvity. – 1924. – № 11-12.*
23. *Iasnytskyi H. U. Rozvytok narodnoi osvity na Ukraini (1921–1932 rr.). – Kyiv : vyd-vo KDU, 1965. – 256 s.*

МАРТИРОСЯН Е. И., ЛАРИНА Е. А., ВЫДРЫЧ Н. Н. Идеи политехнизма, коллективной педагогики и профессионального направления в образовании взрослых в работах общественных и партийных деятелей в период 1920-х – 50-х XX столетия.

В статье авторы акцентируют внимание на утверждении коллективной педагогики и воспитании советского человека в период 1920-х – 1950-х годов XX столетия. На основании исторических и педагогических источников авторами было доказано, что советская школа в данный хронологический период игнорировала и не учитывала этнонациональные аспекты, а считалась только с коммунистической идеологией и ее классовыми ценностями.

Образовательно-воспитательная система Украины и процесс образования взрослых были “политизированы” и готовы были для работы в отрасли промышленности и воспитывали для производства квалифицированную рабочую силу.

Ключевые слова: коллективная педагогика, образование взрослых, профессиональная деятельность, советская педагогика, профессиональные кадры.

MARTIROSIAN O., LARINA O., VYDRYCH N. M. Ideas of system of politechnizm, collective pedagogies and vocational education of adults, reflected in morks of public and political figures in the period from 1920s to 1950s of the 20th century.

In the article the author highlights the establishment of collective pedagogies and education of the soviet person in the period from 20s to 50s of the 20th century.

Based on historic and pedagogical sources, the author proved that the soviet educational system was grounded upon the principals of communist propaganda 2 which left out any ethnic distinctions.

The soviet education system and the system of adults education prioritized training of skilled workers for all branches of industry and manufacture.

Keywords: Collective pedagogies, Soviet pedagogies, Adults education, Skilled workers., Occupation.

УДК 7.071.2: 792.8: 78

Мельниченко О. В., Горчинська І. В.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ РОБОТИ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА НА ЗАНЯТТЯХ З НАРОДНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ

Фах концертмейстера є одним із найбільш затребуваних у спільному процесі музикування. На сьогодні він втілює багатовимірний вектор виконавського різновиду та підпорядкований декільком напрямам: оперний і балетний концертмейстер (у театрі опери і балету), концертмейстер хору, вокальних, інструментальних, оперно-симфонічних, хорових класів музичних навчальних закладів, тріади дитяча музична школа – музичне училище – вищий навчальний музичний заклад.